

זכריה פרק ז

- (א) וַיְהִי בַשָּׁנָה אַרְבַּע לְדַרְיֹוֹשׁ הַמֶּלֶךְ הָיָה דָבָר יְקֹנָק אֶל זְכַרְיָה בְּאַרְבַּעַת לַחֹדֶשׁ הַתְּשַׁעִי בְּכֶסֶלֹוֹ :
- (ב) וַיִּשְׁלַח בֵּית אֵל שָׂר אֶצֶר וְהָגִם מֶלֶךְ וְאֲנָשָׁיו לַחֲלוֹת אֶת פְּנֵי יְקֹנָק :
- (ג) לֵאמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר לְבַיִת יְקֹנָק צְבָאוֹת וְאֶל הַנְּבִיאִים לֵאמֹר הַאֲבִיכָה בַחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי הַזֶּה וְהַזֶּה פֶּמָּה שָׁנִים :
- פ
- (ד) וַיְהִי דָבָר יְקֹנָק צְבָאוֹת אֵלָי לֵאמֹר :
- (ה) אָמַר אֵל כָּל עַם הָאָרֶץ וְאֶל הַכֹּהֲנִים לֵאמֹר כִּי צִמְתֶּם וְסָפוּד בַּחֲמִישִׁי וּבִשְׁבִיעִי וְזֶה שְׁבַעִים שָׁנָה הַצֹּמ צִמְתֵּנִי אֲנִי :
- (ו) וְכִי תֹאכְלוּ וְכִי תִשְׁתּוּ הַלֹּא אִתְּם הָאֹכְלִים וְאִתְּם הַשֹּׁתִים :
- (ז) הַלֹּא אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר קָרָא יְקֹנָק בְּיַד הַנְּבִיאִים הָרִאשֹׁנִים בְּהִיּוֹת יְרוּשָׁלַם יִשְׁבֵּת וּשְׁלַח וְעָרְיָה סְבִיבֹתֶיהָ וְהִנְגַּב וְהִשְׁפִּלָּה יִשָּׁב :
- פ
- (ח) וַיְהִי דָבָר יְקֹנָק אֶל זְכַרְיָה לֵאמֹר :
- (ט) כֹּה אָמַר יְקֹנָק צְבָאוֹת לֵאמֹר מִשְׁפַּט אֲמַת שְׁפֹטוּ וְחֶסֶד וְרַחֲמִים עֲשׂוּ אִישׁ אֶת אָחִיו :
- (י) וְאִלְמָנָה וַיְתוֹם גֵּר וְעֵנִי אֶל תַּעֲשִׂקוּ וְרַעַת אִישׁ אָחִיו אֶל תַּחֲשִׁבוּ בְּלִבְבְּכֶם :
- (יא) וַיִּמְאַנּוּ לְהַקְשִׁיב וַיִּתְּנוּ כְּתָף סִרְרָת וְאִזְנֵיהֶם הִכְבִּידוּ מִשְׁמוֹעַ :
- (יב) וּלְבָם שָׁמוּ שְׁמִיר מִשְׁמוֹעַ אֶת הַתּוֹרָה וְאֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר שָׁלַח יְקֹנָק צְבָאוֹת בְּרוּחוֹ בְּיַד הַנְּבִיאִים הָרִאשֹׁנִים וַיְהִי קֶצֶף גְּדוֹל מֵאֵת יְקֹנָק צְבָאוֹת : (יג) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר קָרָא וְלֹא שָׁמְעוּ כִּן יִקְרָאוּ וְלֹא אֲשַׁמְעֵם אֲמַר יְקֹנָק צְבָאוֹת :
- (יד) וְאֶסְעָרֶם עַל כָּל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּם וְהָאָרֶץ נִשְׁמָה אַחֲרֵיהֶם מֵעַבֵּר וּמִשָּׁב וּנְשִׁימוּ אֶרֶץ חֲמָדָה לְשָׁמָּה : פ

זכריה פרק ח

- (א) וַיְהִי דָבָר יְקֹנָק צְבָאוֹת לֵאמֹר :
- (ב) כֹּה אָמַר יְקֹנָק צְבָאוֹת קִנְאֵתִי לְצִיּוֹן קִנְאָה גְדוֹלָה וְחֶמְדָּה גְדוֹלָה קִנְאֵתִי לָהּ :
- (ג) כֹּה אָמַר יְקֹנָק שְׁבִתִי אֶל צִיּוֹן וּשְׁכַנְתִּי בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלַם וְנִקְרָאָה יְרוּשָׁלַם עִיר הַאֲמִת וְהָר יְקֹנָק צְבָאוֹת הָר הַקֹּדֶשׁ : פ
- (ד) כֹּה אָמַר יְקֹנָק צְבָאוֹת עַד יִשְׁבוּ זְקֵנִים וְזִקְנוֹת בְּרַחֲבוֹת יְרוּשָׁלַם וְאִישׁ מִשְׁעַנְתּוֹ בְּיָדוֹ מֵרֵב זְמִים :
- (ה) וּרְחִיבוֹת הָעִיר יִמְלְאוּ יְלָדִים וְיִלְדוֹת מִשְׁחָקִים בְּרַחֲבֹתֶיהָ : פ
- (ו) כֹּה אָמַר יְקֹנָק צְבָאוֹת כִּי יִפְלֹא בְעֵינֵי שְׂאֵרֵי־הָעָם הַזֶּה בְּיָמִים הָהֵם גַּם בְּעֵינֵי יִפְלֹא נְאֻם יְקֹנָק צְבָאוֹת : פ
- (ז) כֹּה אָמַר יְקֹנָק צְבָאוֹת הֲנִי מוֹשִׁיעַ אֶת עַמִּי מֵאָרֶץ מִזְרָח וּמֵאָרֶץ מְבֹוא הַשָּׁמֶשׁ :
- (ח) וְהִבֵּאתִי אִתְּם וּשְׁכַנּוּ בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלַם וְהָיוּ לִי לְעָם וְאֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם לֵאלֹהִים בְּאֲמִת וּבְצַדִּיקָה : פ
- (ט) כֹּה אָמַר יְקֹנָק צְבָאוֹת תַּחֲזֹקְנָה יְדֵיכֶם הַשְּׁמַעִים בְּיָמִים הָאֵלֶּה אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה מִפִּי הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר בְּיוֹם יִסַּד בֵּית יְקֹנָק צְבָאוֹת הַהִיכָל לְהַבְנוֹת :
- (י) כִּי לִפְנֵי הַיָּמִים הָהֵם שָׁכַר הָאָדָם לֹא נִהְיָה וּשְׁכַר הַבְּהֵמָה אֵינְנָה וְלִיּוֹצָא וְלִבְאֵי אֵין שְׁלוֹם מִן הַצָּר וְאֲשַׁלַּח אֶת כָּל הָאָדָם אִישׁ בְּרַעְיוֹ :
- (יא) וְעַתָּה לֹא כִימִים הָרִאשֹׁנִים אֲנִי לְשְׂאֵרֵי־הָעָם הַזֶּה נְאֻם יְקֹנָק צְבָאוֹת :
- (יב) כִּי זָרַע הַשְּׁלוֹם הִגְפִן תִּתֵּן פְּרִיָּה וְהָאָרֶץ תִּתֵּן אֶת יְבוּלָהּ וְהַשָּׂמִים יִתְּנוּ טֶלֶם וְהִנְחַלְתִּי אֶת שְׂאֵרֵי־הָעָם הַזֶּה אֶת כָּל אֵלֶּה :
- (יג) וְהָיָה כַּאֲשֶׁר הָיִיתֶם קִלְלָה בְּגוֹיִם בֵּית יְהוּדָה וּבֵית יִשְׂרָאֵל כִּן אֹשִׁיעַ אֶתְכֶם וְהָיִיתֶם בְּרִכָּה אֶל תִּיכְרָאוּ תַחֲזֹקְנָה יְדֵיכֶם : פ
- (יד) כִּי כֹה אָמַר יְקֹנָק צְבָאוֹת כַּאֲשֶׁר זָמַמְתִּי לְהַרְעֵ לְכֶם בְּהַקְצִיף אֲבֹתֵיכֶם אִתִּי אָמַר יְקֹנָק צְבָאוֹת וְלֹא נִחְמַתִּי :
- (טו) כִּן שְׁבַתִּי זָמַמְתִּי בְּיָמִים הָאֵלֶּה לְהִיטִיב אֶת יְרוּשָׁלַם וְאֶת בֵּית יְהוּדָה אֶל תִּיכְרָאוּ :
- (טז) אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ דְבָרוֹ אֲמַת אִישׁ אֶת רַעְיוֹ אֲמַת וּמִשְׁפַּט שְׁלוֹם שְׁפֹטוּ בְּשַׁעֲרֵיכֶם :
- (יז) וְאִישׁ אֶת רַעַת רַעְיוֹ אֶל תַּחֲשִׁבוּ בְּלִבְבְּכֶם וּשְׁבַעַת שָׁקֵר אֶל תֹּאמְרוּ כִּי אֶת כָּל אֵלֶּה אֲשֶׁר שָׁנַאתִי נְאֻם יְקֹנָק : פ
- (יח) וַיְהִי דָבָר יְקֹנָק צְבָאוֹת אֵלָי לֵאמֹר :
- (יט) כֹּה אָמַר יְקֹנָק צְבָאוֹת צוֹם הַרְבִּיעִי וְצוֹם הַחֲמִישִׁי וְצוֹם הַשְּׁבִיעִי וְצוֹם הָעֶשְׂרִי יִהְיֶה לְבַיִת יְהוּדָה לְשִׁשּׁוֹן וּלְשִׁמְחָה וּלְמַעֲדִים טוֹבִים וְהָאֲמַת וְהַשְּׁלוֹם אָהֲבוּ : פ
- (כ) כֹּה אָמַר יְקֹנָק צְבָאוֹת עַד אֲשֶׁר יָבֹאוּ עַמִּים וְיִשְׁבִּי עִרִים רַבּוֹת :
- (כא) וְהִלְכוּ יִשְׁבִּי אַחַת אֶל אַחַת לֵאמֹר נִלְכָּה הַלּוֹךְ לַחֲלוֹת אֶת פְּנֵי יְקֹנָק וּלְבַקֵּשׁ אֶת יְקֹנָק צְבָאוֹת אֵלֶּכָּה גַם אֲנִי :
- (כב) וּבָאוּ עַמִּים רַבִּים וְגוֹיִם עֲצוּמִים לְבַקֵּשׁ אֶת יְקֹנָק צְבָאוֹת בִּירוּשָׁלַם וּלְחַלּוֹת אֶת פְּנֵי יְקֹנָק : פ
- (כג) כֹּה אָמַר יְקֹנָק צְבָאוֹת בְּיָמִים הָהֵם אֲשֶׁר יַחֲזִיקוּ עֲשָׂרָה אֲנָשִׁים מִכָּל לְשָׁנוֹת הַגּוֹיִם וְהִחֲזִיקוּ בְּכַנֵּף אִישׁ יְהוּדִי לֵאמֹר נִלְכָּה עִמָּכֶם כִּי שָׁמְעֵנוּ אֵלֵהֶם עִמָּכֶם : פ

מגילת תענית (ליכטנשטיין) המגילה

בחמשת עשר באב זמן אעי כהניא ודילא למספד

מגילת תענית (ליכטנשטיין) הסכוליון

בחמשת עשר באב זמן אעי כהניא ודילא למספד. **מפני שכשעלתה גולה בראשונה התקינו להם את יום תשעה באב שיהו מביאין בו קרבן עצים** אמרו חכמים כשיעלו למחר הגליות הן אף הן צריכין התקינו להם את יום חמשה עשר באב שיהו מביאין בו קרבן עצים וכל המתנדב קרבן למקדש אפילו עצים פטור מן ההספד באותו יום ואינו צריך לומר חטאות ואשמות נדרים ונדבות בכורות ומעשרות תודות ושלמים לכך הוא אומר ואינש דיהוי עלוהי אעין או בכורין והאומר הרי עלי עצים למזבח וגזירין למערכה **אסור בהספד ותענית**. ומהו זמן אעי כהניא זהו שאתה אומר בחמשה עשר בו בני זתוא בן יהודה ועמהם בני הכהנים ולויים וגרים ונתינים ומזזרים ועבדים משחררים וכל מי שטעה בשבטו ובני גונבי עלי ובני קוצעי קציעות ובני שלמי הנטופתי...

...ומה ראו בני זמננו בן יהודה ליטול להם שם טוב וזכר טוב לדורות אלא שכל הרוצה ליטול את השם יטול וכשעלו בני הגולה ולא מצאו עצים בלשכה עמדו אלו והתנדבו עצים משל עצמם ומסרו אותם לצבור וקרבו מהם קרבנות הצבור וכך התנו עמהם הנביאים שביניהם שאפילו הלשכה מלאה עצים ואפילו משל צבור יהו אלו מתנדבים עצים זמן הזה ומביאין כל זמן שירצו ולא יהי קרבן מתקרב אלא משלהם תחלה שנאמר והגורלות הפלנו על קרבן העצים והכהנים והלוים והעם להביא לבית אלהינו לבית אבותינו בעתים מזומנים שנה בשנה לבער על מזבח ה' אלהינו ככתוב בתורה. דבר אחר שנתמנו להם הרבים ועשאוהו יום טוב. ואומר כי עזרא הכין את לבבו לדרוש את תורת ה' אלהינו ולעשות וללמד בישראל חק ומשפט ואותן הימים אסורים בהספד ובתענית בין משחרב הבית בין שלא חרב רבי יוסי אומר משחרב הבית מתרין מפני שאבל הוא להם. אמר רבי אלעזר בר צדוק אני הייתי מבני בניו של מנאה בן בנימן ואירע תשעה באב להיות בשבת ודחינוהו עד לאחר השבת והתענינו בו ולא השלמנוהו מפני שיום טוב שלנו היה.

תלמוד בבלי מסכת עירובין דף מא עמוד א

ובדורו של רבן גמליאל עבוד כרבן גמליאל? והתניא, אמר רבי אלעזר (בן) + מסורת הש"ס: [ברבי] + צדוק: אני (הייתי) מבני סנאב בן בנימין. פעם אחת חל תשעה באב להיות בשבת, ודחינוהו לאחר השבת והתענינו בו ולא השלמנוהו, מפני שיום טוב שלנו היה. טעמא דיום טוב, הא ערב יום טוב - משלימין! - אמר רבינא: שאני יום טוב של דבריהם, מתוך שמתענין בו שעות - משלימין בו ערביות. שבת, הואיל ואין מתענין בה שעות - אין משלימין בה ערביות.

תלמוד בבלי מסכת תענית דף יג עמוד א

לימא מסייע ליה: כל חייבי טבילות טובלין כדרכן, בין בתשעה באב בין ביום הכפורים. במאי? אילימא בחמין - טבילה בחמין מי איכא? שאובין ניהו! אלא לאו - בצונן, וחייבי טבילות - אין, איניש אחרינא - לא. - אמר רב חנא בר קטינא: לא נצרכה אלא לחמי טבריא. - אי הכי, אימא סיפא: אמר רבי חנינא סגן הכהנים: כדי הוא בית אלהינו לאבד עליו טבילה פעם אחת בשנה. ואי אמרת בצונן מותר - ירחץ בצונן! - אמר רב פפא: באתרא דלא שכיח צונן.

משנה מסכת ראש השנה פרק א

משנה ג

על ששה חדשים השלוחין יוצאין על ניסן מפני הפסח על אב מפני התענית על אלול מפני ראש השנה על תשרי מפני תקנת המועדות על כסלו מפני חנוכה ועל אדר מפני הפורים וכשהיה בית המקדש קיים יוצאין אף על אייר מפני פסח קטן:

רמב"ם על משנה מסכת ראש השנה פרק א משנה ג

[ג] מסירת העדות בראיית החדש אינה אלא בירושלם, ומירושלם שולחין בית דין שלוחין לכל הארץ כמו שיתבאר. ובבית שני לא היו מתענין לא עשירי בטבת ולא שבעה עשר בתמוז, אלא הרוצה יתענה או שלא יתענה ולפיכך לא היו יוצאין על טבת ועל תמוז, אמר ה' כה אמר ה' צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי וכו', כאלו נתן את הבחירה בידם באלו המים אם רצו מתענין בהם או שלא יתענו. וצום הרביעי הוא שבעה עשר בתמוז, לפי שתמוז הוא החדש הרביעי, וצום החמישי תשעה באב שהוא בחדש החמישי, וצום השביעי צום גדליה, וצום העשירי עשירי בטבת לפי שהוא בחדש העשירי. והיו מתענין תשעה באב אף על פי שהוא מסור לרצונם מפני שהוכפלו בו צרות כמו שיתבאר בתעניות...

תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף יח עמוד א - יח עמוד ב

גמרא. וליפקו נמי אתמוז וטבת, דאמר רב חנא בר ביזנא אמר רב שמעון חסידא: מאי דכתיב +זכריה ח+ כה אמר ה' צבאות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה. קרי להו צום, וקרי להו ששון ושמחה, בזמן שיש שלום - יהיו לששון ולשמחה, אין שלום - צום. אמר רב פפא: הכי קאמר: בזמן שיש שלום - יהיו לששון ולשמחה, יש שמד - צום, אין שמד ואין שלום, רצו - מתענין, רצו - אין מתענין. אי הכי, תשעה באב נמי! - אמר רב פפא: שאני תשעה באב, הואיל והוכפלו בו צרות. דאמר מר: בתשעה באב חרב הבית בראשונה ובשניה, ונלכדה ביתר, ונחרשה העיר...

...איתמר, רב ורבי חנינא אמרי: בטלה מגילת תענית, רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי אמרי: לא בטלה מגילת תענית. רב ורבי חנינא אמרי: בטלה מגילת תענית, הכי קאמר: בזמן שיש שלום - יהיו לששון ולשמחה, אין שלום - צום. והנך נמי כי הני. רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי אמרי: לא בטלה מגילת תענית, הני הוא דתלינהו רחמנא בבנין בית המקדש, אבל הנך - כדקיימי קיימי.

רבינו חננאל מסכת ראש השנה דף יח עמוד ב

יוצאין על ניסן מפני הפסח וכו'. ואקשינן וליפקו שלוחין נמי בתמוז ובטבת מפני הצומות שיש בהן ופריק רב פפא הכי קאמר בזמן שיש שלום כלומר כל זמן שבית המקדש קיים יהיה לששון ולשמחה. יש גזרה צום אין גזרה ואין שלום כגון עתה בזמן הזה רצו מתענין רצו אין מתענין וכיון שאם רצו שלא להתענות בהן אין חובה עליהן לפיכך אין שלוחין יוצאין בהן אי הכי ומפני מה יוצאין באב ופרקינן משום שהוכפלו בו צרות מפני שחרב בו הבית בראשונה ובשניה ונלכדה ביתר ונחרשה העיר קבלו עליהן ט' באב צום לעולם בגלות ואף על פי שאין שם סכנה בזמן הזה לפיכך יוצאין באב תניא...

רש"י מסכת ראש השנה דף יח עמוד ב

דאמר רב חמא בר ביזנא כו' - דכולהו ימי תענית נינהו בזמן הזה שאין בית המקדש קיים, ומתניתין בזמן הזה קא מיירי, מדקתני וכשהמקדש קיים כו'.

שיש שלום - שאין יד הגויים תקיפה על ישראל.

יהיו לששון ולשמחה - ליאסר בהספד ובתענית. יש גזרת המלכות צום - חובה להתענות בהן.

רצו אין מתענין - וכיון דרשות הוא - לא מטרחינן שלוחים עליהו.

דתלינהו בבנין - דעל ידי החורבן הוקבעו לצום, ועל ידי הבנין הוקבעו ליום טוב, שכשנבנה בית שני שלחו בני הגולה האבכה בחדש החמישי הנזר כאשר עשיתי זה כמה שנים מיום החורבן, כמו שנאמר שם (זכריה ז) שהשיבם הקדוש ברוך הוא כי צמתם וספוד בחמישי ובשביעי וזה שבעים שנה וגו' ומכאן ואילך - יהיו לששון ולשמחה ולמועדים טובים.

תוספות מסכת ראש השנה דף יח עמוד ב

הואיל והוכפלו בו הצרות - ביום שבעה עשר בתמוז נמי אירע חמשה דברים כדתנן בפרק בתרא דתענית (דף כו.ו). אבל חורבן בית המקדש תקיפא טובא ועוד לא דמי לט' באב דצרה אחת הוכפלה בו.

תוספות הרא"ש מסכת ראש השנה דף יח עמוד ב

רצו מתענין לא רצו אין מתענין. פי' רצו הצבור אבל היחיד אין לו לפרוש מן הצבור כל זמן שלא נמנ(ע)ו הצבור שלא להתענות.

תוספות מסכת מגילה דף ה עמוד ב

ורחץ בקרונה של צפורי - לאו דוקא בקרונה אלא כלומר בפרהסיא ואם תאמר מאי איריא לרחוץ אפי' לאכול נמי מותר כדתניא בר"ה (דף יח:ו) אין צרה ואין שלום רצו מתענין לא רצו אין מתענין וי"ל דכיון דקבלוהו כבר אבותינו על עצמם מסתמא גם הם קבלוהו.

תוספות מסכת תענית דף יב עמוד א

התם לצעורי נפשיה בעלמא - ואף על גב דאמרין (ר"ה דף יח:ו) משחרב בית המקדש בטלה מגילת תענית והאי עובדא דרבי אליעזר בר צדוק היה לאחר חורבן דאי קודם החורבן אמרין (שם) כיון שיש שלום אין שם גזירות המלכות האי תנא סבר דלא בטלה.

תוספות מסכת תענית דף יג עמוד א

וכל שהוא משום תענוג וכו' - ועכשיו שאין תענית צבור בבבל אלא תשעה באב מותרין אפילו בחמין אפילו י"ז בתמוז וצום גדליה כן פסק רבי"ה ור' יואל אביו אסר לרחוץ בחמין.

תורת האדם שער האבל - ענין אבלות ישנה

(שם) קרי להו ששון וקרי להו צום אמר רב פפא בזמן דאיכא שלום עביד ששון בזמן דאיכא שמד עביד צום. והאידינא דליכא שלום וליכא שמד רצו מתענין רצו אין מתענין. אי הכי תשעה באב נמי אלמה תנן על ששה חדשים השלוחין יוצאין על אב מפני התענית, אמר רב פפא שאני תשעה באב הואיל והוכפלו בו צרות, פירוש יש שלום היינו בזמן שבת המקדש קיים יהיו לששון ולשמחה, אין שלום כגון בזמן חורבן ואין שמד במקום ידוע בישראל רצו רוב צבור ונסכמו שלא להתענות אין ב"ד מטריחין עליהם להתענות, לפיכך אין שלוחין יוצאין, רצו רוב צבור להתענות מתענין, ועכשיו כבר רצו ונהגו להתענות בהם וקבלום עליהם, לפיכך אסור ליחיד לפרוץ גדרן, וכל שכן בדורות הללו שהרי בעונותינו שרבו יש שמד בישראל ואין שלום, הילכך חייבין הכל להתענות מדברי קבלה ותקנת נביאים.

ומסתברא דכולהו ארבע צומות תענית צבור הן, ונביאים גזרו אותם וכל חומרי תענית עליהן, מפסיקין בהן מבעוד יום ואסורין ברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה כת"ב, וקרא מקיש להו לתשעה באב, אלא האידינא כיון דבזמן דליכא שמד בטיילין רצו ונהגו להתענות בהן ולא רצו לנהוג בהם בחומרות הללו, אבל מעיקר התקנה ודאי

אסורין הן בכלל דלא גרעה גזרת נביאים מגזרת בית דין בתעניות אמצעיות ואחרונות, וכל דתקון נביאים כעין דאורייתא תקון, תשעה באב וד' צומות כיום הכפורים לעינינו, וכן לגבי תענית דמגלה אמרו במדרש תלים וצומו עלי ואל תאכלו ואל תשתו שלשת ימים לילה ויום וכי אפשר לאדם לעשות כן אלא שהיו מפסיקין מבעוד יום, ובתוספתא אמרו במסכת תענית כל אלו שאמרו אוכלין ושותין מבעוד יום ואסורין במלאכה וברחיצה וכו' מנין שהיום הולך אחר הלילה שנאמר לך כנוס את כל היהודים וצומו עלי שלשת ימים לילה ויום הא למדנו שאין תענית צבור נקבע על הצבור אלא בהפסקה מבעוד יום, ובחומרין אלו כולן שוין הן לתשעה באב בעינינו. והאי דנקיט בגמרא לאיסור תשעה באב בלחוד משום דשאר ברצו מתענין אוקמיניהו ולא מדכרי להו במתני' ולא בגמרא כלל, והיינו דאמרין במגילה (ה' א') רבי נטע נטיעה בפורים ורחץ בקרונה של צפורי בשבעה עשר בתמוז ובקש לעקור תשעה באב, לומר שעקר שבעה עשר בתמוז משום דאין שלום ואין שמד היה בימיו ומשום הכי רחץ, הא מעיקר דינא אסור הוא ברחיצה למתענין בו. וליכא לפרושי שרחץ והתענה בו, דהא אפילו תשעה באב בקש לעקור. דמיא הא מילתא לההיא דאמרין בראש השנה (י"ח א') מעשה וגזרו תענית בחנוכה וירד ר' אלעזר ורחץ ור' יהושע וסיפר אמרו להם צאו והתענו על מה שהתעניתם הא למתענין בו מן הדין אסורין ברחיצה כדפרישית, אלא מיהו האידינא פוק חזי מה עמא דבר.

חידושי הרשב"א מסכת ראש השנה דף יח עמוד ב

בזמן שיש שלום יהיו לששון ולשמחה. פי' בזמן שיש שלום שישראל שרויין על אדמתן.

אין שמד ואין שלום. בשישראל בארץ האויב אלא שאין שמד רצו מתעניין רצו אין מתעניין. ומסתברא אף על פי שהורגלו להתענות לא רצו עכשו להתענות אין מתעניין, דהא הכא דהורגלו להתענות, כיון דאקשינן דליפקו עלייהו שלוחין ואפי' הכי אמרינן דלא איכפת לן אי לא עבדי להו בזמניהו דהא אלו רצו שלא להתענות כלל אין מתעניין, ורחוק הוא לומר דכיון דאלו רצו מעיקרא שלא להתענות אין מתעניין קילי ואפי' קבלום עליהם והם חייבין להתענות אין חומר תעניות עליהם שנקפיד לשלוח שלוחין כדי שיתענו בזמן.

שאני ט' באב הואיל והוכפלו בו צרות. כלומר שנחרב הבית בו ביום בראשונה ובשנייה ונלכדה ביתר ונחרשה העיר. ואף על גב דבתמוז נמי הובקעה העיר בראשונה ובשנייה מ"מ לא היה ביום אחד שבראשונה היה בט' לחדש ובשנייה בשבעה עשר לחדש, ואפי' לדעת הירושלמי דאמרי דבין בראשונה ובין בשנייה הובקעה בי"ז אפי' הכי לא הוכפלו בו צרות כל כך.

חידושי הריטב"א מסכת ראש השנה דף יח עמוד ב

ופרקין אמר רב חנא כו' רב פפא וכו'. ופירוקא מדרב פפא הוא, ומימרא דרב פפא הכי פירושו שהצומות הללו עיקר גזירתן היה על חורבן הראשון כל אחד לענינו כדמפרש ברייתא לקמן, וכשנבנה בית שני אמר הנביא כה אמר ה' [צבאות] צום הרביעי וכו' יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים, כלומר שלא ינהגו בהם רק שיעשו אותם ימים טובים, ומ"מ מדקרי להו נמי לאחר הבנין צום ולא כתיב אשר צמתם כדכתיב בקרא אחרינא (זכריה ז') (אשר) [כין צמתם וספוד (ברביעי)] [בחמישי] משמע שלא נתבטלו לגמרי ולא נעקרה לגמרי גזירה ראשונה, ואף על פי שהיה ראוי שתעקר כיון שעל בית ראשון נגזרה והרי נבנה, והטעם לפי שהיו יודעין שסוף בית שני זה ליחרב ושיהא גלות זה שאנו בו, ובנין בית שני לא חשיב להו כולי האי דליהוי נגדר הפרץ הראשון, ולפיכך לא עקרו גזירתן לגמרי, אלא אמרו כי בזמן שיש שלום כלומר שישראל שרויין על אדמתם ובית המקדש קיים יהיו לששון ולשמחה, ואם אין שלום שביהמ"ק חרב ויש שמד על ישראל דאיכא תרתי לגריעותא שיהו צום גמור מגזירת נביאים הראשונים, ואם אין שלום וגם אין שמד יהיה הדבר תלוי ברצון ישראל רצו ב"ד מתעניין לא רצו אין מתעניין כלל.

והשתא דפרישנא מימרא דרב פפא צריכין לפרושי מאי מפרקין בעיקר קושיין מדרב פפא, דהא אף על גב דאמר רב פפא רצו מתעניין לא רצו אין מתעניין מ"מ כבר היו רוצים להתענות באותו זמן ונוהגין היו להתענות תמוז וטבת מדפרקין וליפקו נמי אתמוז וטבת, ואם כן אכתי תיקשי לן אמאי לא נפקי בהו שלוחין, ויש מתרצים דהכי קאמר דכיון שהיו קלים בתחלתם שאילו לא רצו לא היו מתענים אף עכשיו שקבלום עליהם לא היו מקפידים לשלוח עליהם שלוחין, וזה אינו נכון כלל [דמאחר] שכבר קיבלום עליהם חובה מגזירת נביאים למה לא יהיו מקפידין לעשותן בזמן, ואחרים פירשו דהכי קאמר אף על פי שאנו מורגלין להתענות בהם אילו רצינו שלא להתענות בהם לא היינו מתעניין כי לעולם הדבר תלוי וכיון שכן אין קפידא בדבר לשלוח שלוחין, וגם זה אינו מחוור דודאי אחר שהורגלו בהם וקבלום עליהם אחר שלא היה שמד עליהם כבר נתקיים עליהם ושוב אין להם כח ורצון לבטלם שכבר רצו בדבר וקבלום, ומ"מ אין עלינו אלא כמו שרצו הראשונים, ר"ל שאין עלינו אלא איסור אכילה ושתייה אבל להפסיק מבעוד יום וליאסר ברחיצה ונעילת הסנדל לא קבלו עליהם וכשם שהיו רשאים לעקורם לגמרי היו רשאים לעקור מקצתן +א"ה, עי' ברמב"ן בתורת האדם ענין אבלות ישנה. +

והנכון דודאי בימי חכמי התלמוד כבר היו נוהגין בתמוז וטבת וכבר קבלו עליהם ורצו בהם כל ישראל כמו בזמנינו זה ושוב אי אפשר לעקורם, אבל כשנשנית משנתנו לא רצה לשנות דנפקי שלוחין עליהו (או) משום דהיא שעתא (כבר) היו תלויים ברצון ויש שהיו מתעניין ויש שלא היו מתעניין וכיון דכן לא היו מטריחין לשלוח שלוחים, ומיהו תלמודא פריך מעיקרא דליפקו אתמוז וטבת משום דהשתא כבר היו מורגלין ופשוטין ומקובלין בכל ישראל והיה סבור שכן היה לעולם, ולהכי פרקין דלאחר החורבן ברצון היו תלויין, וכשנשנית משנתנו רופפין היו ביד ישראל וכדמוכח מעובדא דרבי שרחץ בי"ז בתמוז וכדאיתא במסכת מגילה (ה' ב'), ואח"כ הוא שרצו רוב ישראל וקבלום עליהם ואי אפשר לעקורם, כנ"ל לפי שיטת כל המפרשים ז"ל שפירשו רצו אין מתעניין כלל ואפילו באכילה ושתייה, ולדבריהם הא דאמרינן במסכת מגילה דרבי רחץ בי"ז בתמוז וטעמא משום הא דרב פפא, לאו דוקא רחץ דהוא הדין אכל ושתה אלא דנקט רחיצה דמיפרסמא טפי וכדאמרינן לקמן במעשה שגזרו תענית בחנוכה ויצא רבי אליעזר ורחץ רבי יהושע וסיפר ואמרו להם צאו והתענו על מה שהתעניתם.

ומכל מקום אפשר היה לומר כי מעולם לא נתבטל מישראל לאחר החורבן תענית בתמוז וטבת כי האיך תכפל ותקום פעמים צרה ויהיו אוכלים ושותין בהם, אלא חומרי תענית הוא שנתבטלו מהם שלא יאסרו בהם אלא באכילה ושתייה ושלא יפסקו מבעוד יום, ורבי לא עשה בי"ז בתמוז אלא רחיצה אבל לא אכל ושתה, ועל הדרך הזה היה רוצה לעקור ט"ב כלומר מחומרי תעניות לפי שאף הוא היה ברצון דקרא על כולהו צומות כתיב בשוה, תדע שאלמלא כן האיך היה יכול לעקרו שהרי אין בית דין יכול לבטל דברי ב"ד חבירו אא"כ גדול ממנו בחכמה ובמנין, אלא ודאי אף ט"ב תלוי ברצון מגזירת נביאים, ולפיכך אמר שבקש (ב"ד) [רבי] לעקרו שלא לנהוג בו אלא בעיניו אכילה ושתייה כיחידים בעלמא ולא בתורת תענית צבור, וכדרך שבטל ג"כ מתמוז וטבת, ומפני קולא זו שלא היו נוהגין בהם כחומר תענית אלא כתענית יחידים לא היו מקפידין לשלוח להן שלוחין שאינו אלא תענית יחידים, ולהכי פרכינן הכא אי הכי אפילו ט"ב נמי כלומר שאף הוא תלוי ברצון ומאי שנא מאיך, ופרקינן שאני ט"ב הואיל והוכפלו בו צרות לעולם החזיקו בו להיות צום כגזירת נביאים בכל חומרי תעניות וכדאמר בעלמא (פסחים נ"ד ב') אין תענית צבור בבבל אלא ט"ב, וכיון שנוהגין היו בגזירת נביאים ובתורת תענית צבור ראוי היה לשלוח עליו שלוחין, ומעתה לכל השיטות האלו אף תמוז וטבת

מקובל הוא עלינו ואין על יחיד וצבור לעקרם שכבר רצו כל ישראל וקבלום עליהם כתענית יחידים, אלא דמכל מקום אפשר דבעו קבלה מבעוד יום כתענית יחידים משא"כ בט"ב.

והא דאמרינן שאני ט"ב הואיל והוכפלו כו'. לאו משום דארעו בו צרות רבות דהא בתמוז נמי ארעו בו צרות רבות כדתנן (תענית כ"ו ב') ה' דברים ארעו לאבותינו בי"ז בתמוז, אלא לומר שחזרו בו ב' פעמים צרות כדאמר מר נחרב הבית בראשונה ובשניה ונלכדה ביתר (והובקעה) [ונחרשה] העיר, אבל בי"ז בתמוז לא הוכפלו הצרות שהרי לפום גמרא דילן (שם כ"ח ב') בט' בתמוז הובקעה העיר בראשונה ובי"ז בתמוז הובקעה בשניה, ואפילו לדברי הירושלמי (תענית פ"ד ה"ה) שסובר כי בשתייהן הובקעה העיר בי"ז בתמוז, באיך הוכפלו הצרות טפי שנחרב הבית ונלכדה ביתר ונחרשה העיר בראשונה ובשניה, והיינו דלא אמרינן שאני ט"ב שרבו [נ"א: שארעו] בו צרות אלא שהוכפלו בו צרות, ונ"ל שהוכפלו ב' כפילות דנגזר על אבותינו במדבר שלא יכנסו לארץ וחרב הבית בראשונה הרי כפל אחד, וחרב בשניה ונלכדה ביתר (הכי) [הרי כפל] בשניה, ובכל אחד היה בו גזירת מיתה, משא"כ בי"ז בתמוז.

חידושי הר"ן מסכת ראש השנה דף יח עמוד ב

רצו מתעניין רצו לא מתעניין פי' אפי' הורגלו להתענות לא אמרי' שווינהו עלייהו חובה אלא ברצון תלי דהא מדאקשי' ולפקו נמי אתמוז וטבת משמע שהורגלו להתענות בהם ואפי"ה מסקינן דרצו אין מתעניין. וליכא למימר דכיון דמעיקרא ברצו תליא מלתא אף על גב דהשתא קבלינהו חובה לא החמירו כולי האי דליפקו שלוחים מחמתיהו דאם איתא דחובה נינהו אמאי לא אלא ודאי כדאמרן ולפי"ז האידינא הנך צומות בר מט' באב ברצו תלו. אלא שהרמב"ן ז"ל כתב בספר תורת האדם דרצו רוב ישראל והסכימו שלא להתענות קאמרי' שאין ב"ד מטריחין עליהן להתענות ועכשיו כבר רצו ונהגו להתענות וקבלו עליהן לפיכך אסור ליחיד לפרוץ גדרן וכש"כ בדורו' הללו שהרי בעונותינו שרבו יש שמד בישראל ואין שלום הלכך חייבין הכל להתענות מדברי קבלה ותקנת נביאים ע"כ וכן ראיתי לרמב"ם ז"ל בפ' ה' מהלכות תענית שלא הזכיר בצומות הללו רצו כלל:

שאני תשעה באב הואיל שהוכפלו בו צרות כלומר שנחרבה הבית בראשונה ובשניה ונלכדה ביתר ונחרשה העיר. אף ע"ג דבתמוז נמי הובקעה העיר בראשונה ובשניה אפי"ה לא הוכפלו ביום אחד שבראשונה היה בתשעה בו ובשניה בי"ז בו. ואפי' למאי דאמרי' בירוש' דבין בראשונה בין בשניה הובקעה בי"ז בו אפי"ה יום חורבן הבית חמיר טפי וכתב הרמב"ן ז"ל דמדינא כולהו ארבעה צומות אסורו' ברחיצ' ובסיכה ובנעיל' הסנדל ובתשמי' המטה ומפסיקין בהן מבעוד יום כתשעה באב דלא גרעה גזרת נביאים מגזרת ב"ד בתעניות אמצעיות ואחרונו' דאסירי בכל הני כדאיתא במס' תענית ועוד דכל דתקון נביאים כעין דאורייתא תקון ועשו ארבעה צומות כיו"כ לעיניו. וכן לגבי צום אסתר אמרו במדרש תהלים וצומו עלי שלשת ימים לילה ויום וכי אפשר לאדם לעשות כן אלא היו מפסיקין מבעוד יום ובתוספתא במס' תענית תניא כל אלו שאמרו אוכלין ושותין מבעוד יום אסורין במלאכה וברחיצה וכו' מניין שהיום הולך אחר הלילה שנאמר לך כנוס את כל היהודים. אלמא משמע שכל תענית שהוא נקבע על הצבור מפסיקין בו מבעוד יום והוא הבין שהוא שוה לשאר חומרי עיניו דט' באב. והיינו נמי דאמרי' בפ"ק דמגלה רבי נטע נטיעה בפורים ורחץ בקרונה של צפורי בי"ז בתמוז ובקש לעקור תשעה באב כלו' שעקר י"ז בתמוז לפי שאין שלום ואין שמד הי' בימיו ומשו"ה רחץ. משמע דהא מעיקר דינא אסור ברחיצה למתעניין בו וליכא לפרושי שרחץ והתענה בו דהא אפילו תשעה באב בקש לעקור אלא מאי דאמרינן התם ורחץ דמי למאי דאמרי' הכא בשמעתין מעשה וגזרו תענית בחנוכה וירד ר' אליעזר ורחץ כלו' כדי לעקור התענית משמע דהא למתעניין בו אסור ברחיצה. והא דלא מדכרי בגמ' הני חומרי אלא בט' באב בלחוד משום דשאר ארבעה ברצו תלו. והאידינא כיון שנהגו להתענו' ולא נהגו חומרות הללו משמע דמעיקרא כך רצו להתענות בלבד אבל לא רצו לנהוג באותן חומרו' וכיון דהני ברצו תלו הרשות בידן אבל מעיקר תקנה ודאי אסורין בכולן:

בית הבחירה למאירי מסכת ראש השנה דף יח עמוד ב

אף על פי שבתמוז וטבת היו מתעניין לא היו שלוחין יוצאין בהם מפני שאין התענית שבהם חובה בכל זמן כיצד בזמן שיש שלום ר"ל שאין יד האומות תקפה עלינו אין מתעניין בהם אפילו מתורת רשות שהרי נאמר בהם יהיו לבית יהודה לששון ולשמחה אין שלום ואין שמד שיד האומות תקפה עלינו אלא שאין גוזרין עלינו גזרות לבטל את המצות רצו מתעניין רצו אין מתעניין בכלן אבל בזמן שיש שמד חייבים להתענות בהם ותשעה באב אינו בכלל זה אלא באין שמד ואין שלום מתעניין בו הואיל והוכפלו בו צרות ביום התענית שבו חרב הבית בראשונה ובשניה ובו נלכדה ביתר ונחרשה העיר אבל טבת סמך בו מלך בבל ידו על ירושלם בחורבן ראשון אבל חורבן שני לא נתחדש בו דבר בטבת ותמוז אף על פי שבו הובקעה העיר בראשונה ובשניה לא ביום אחד היה שבראשונה הובקעה בשביעי בתמוז ובשניה בשבעה עשר בו ואנו מתעניין בשבעה עשר בו מפני שהוא אבלות קרובה.

מהרש"א חידושי אגדות מסכת ראש השנה דף יח עמוד ב

קרי ליה צום וקרי ליה שמחה כו'. יש לדקדק ומאי קשיא ליה הא יהיה לששון ולשמחה כתיב והנביא זכריה בגלות בבל ניבא שאלו הצומות שהיו מתעניין בבל על חורבן מקדש ראשון יהיו לששון ולשמחה כשיבנה בית שני והכי מוכחי קראי וי"ל דה"ק קרי ליה מעיקרא צום שהיה בבל וקרי ליה לבתר הכי שמחה דמשמע דכן יהיה לעולם דלא יהיה עוד צום אח"כ והרי חזרנו לצום בחורבן בית שני וקאמר בזמן שיש שלום כו' נקט במלתיה שלום ואין שלום ר"ל דוק בסיפא דהאי קרא והאמת והשלום אהבו ר"ל דלא יהיה לששון ולשמחה רק עד זמן שאמת ושלום אהבו אבל באין עמכם אמת ושלום תחזרו לצום דהיינו בבית שני בזמן החורבן כמ"ש בפ"ק דיומא בית שני שהיה בו תורה וגמ"ח מפני מה חרב מפני שהיה בו שנאת חנם וז"ש מסיפא דקרא בזמן שיש ביניכם שלום יהיה לששון ולשמחה אין שלום דהיינו בחורבן בית שני שהיה בו שנאת חנם תחזרו לצום:

ה"ק בזמן כו' יש גזרה צום כו'. ובבל בימי זכריה היה צום לפי שהיה אז ג"כ גזרה בימי המן גם במעשה דחנניה מישאל ועזריה שגזר נבוכדנצר להשתחות לצלם ובמעשה דניאל שגזר המלך שלא להתפלל לשמים:

ערוך לנר מסכת ראש השנה דף יח עמוד ב

בגמרא קרא ליה צום. המהרש"א והרי"ף בעין יעקב והט"א הקשו מה קושיא בזה הרי הפירוש פשוט מה שהיה עד עתה צום יהיה לששון ולשמחה בבנין בית שני ותירצו בדחוקים. ולענ"ד היה נראה שהקושיא היא דהו"ל לומר יום צום הרביעי וגו' יהיה לששון ולשמחה אבל איך אמר הצום יהיה לששון דמשמע בעוד שהוא צום הוא ג"כ לששון ולשמחה ובזה יש סתירה. שוב ראיתי שכבר הקשה הב"י (סימן תק"נ) קושיא זו ותירץ כתירוצנו ותימא על הגדולים שלא הזכירו זה. וקעת מצאתי בריטב"א שכבר פירש קרוב לזה דהו"ל למימר הימים אשר צמתם:

בגמרא אמר רב פפא שאני תשעה באב. יש להסתפק אם כוונת ר"פ כיון שהוכפלו צרות בט' באב לא תלי ברצו מתענין אלא יש חיוב להתענות מדברי קבלה או שכוונתו דאע"ג דתלי ברצו מתענין מ"מ שלחו שלוחים מפני התענית וכיון שהוכפלו בו צרות. והנה מדברי רש"י במגילה (ה א) שכתב ד"ה אבל ז"ל האי דנקט ט"ב משום דהוכפלו בו צרות והכל מתענין בו אבל שאר צומות אמרינן במסכת ר"ה רצו מתענין רצו אין מתענין עכ"ל. משמע מזה דהך דרצו איו מתענין על תשעה באב לא נאמר. אמנם מהרמב"ם (פ"ה מהל" תעניות ה"ד) נראה שכל ד' תעניות שוין מדברי קבלה ובשעה שאין גזירה ואין שלום מדברי קבלה רצו מתענין רק שעתה שקבלו הציבור עליהם אין ב"ד יכול לבטל ט"ב וכ"נ ממש"כ הב"י ריש סימן תקנ"א. וקעת מצאתי בריטב"א שכתב בפירוש כן מדברי קבלה רצו מתענין גם על ט"ב נאמר:

שפת אמת מסכת ראש השנה דף יח עמוד ב

בגמ' דאמר ר"ח בר ביזנא כו' פי' רש"י ומתניתין בזמן הזה מיירי כו' קצת קשה לפי' זה דמאי מקשה הגמ' דילמא אחר החורבן לא עשו תקנה חדשה בשליחות החדשים מיהו לפע"ד הי' נראה דגם על ששון ושמחה הקשו בגמ' כיון שהם ימי שמחה כמו חנוכה ופורים א"כ בזמן הבית היו צריכין לשלוח על תמוז וטבת ובזה א"ש מה דמיתת הגמ' הך דאר"ח דגוף התעניות בלא"ה ידועים ממעשים בכל יום וע"ז תי' הגמ' דדוקא בזמן שיש שלום ממש דהיינו שבנ"י שולטין ובזמן שקלקלו הכותים והתקיבו שלוחין לא היו שולטין החשמונאים ואז רצו צום רצו שמחה לכן אין שולחין בהם שלוחים כנ"ל ויתכן פי' זה לפמ"ש לעיל משמעות הרמב"ם בפיה"מ דבבית שני נמי אחר שבטל מלכות חשמונאי והיו כפופין לאו"ה נקרא אין שלום ולפ"ז למ"ד בטלה מגילת תענית היינו ג"כ כשנפסק מלכות בית חשמונאי מיהו לשון הגמ' לא משמע כן א"כ צ"ע באמת למסקנא דגמ' בזמן שהי' המקדש קיים דהוי שמחה למה לא יצאו שלוחים עליהם כמו שיצאו על חנוכה ופורים:

רמב"ם הלכות תעניות פרק ה

הלכה ד

וארבעת ימי הצומות האלו הרי הן מפורשין בקבלה +זכריה ח' + צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי, צום הרביעי זה שבעה עשר בתמוז שהוא בחדש הרביעי, וצום החמישי זה תשעה באב שהוא בחדש החמישי, וצום השביעי זה שלשה בתשרי שהוא בחדש השביעי, וצום העשירי זה עשרה בטבת שהוא בחדש העשירי. הלכה ה

ונהגו כל ישראל בזמנים אלו להתענות (ו) בשלשה עשר ג באדר זכר לתענית שהתענו בימי המן שנאמר +אסתר ט' + דברי הצומות וזעקתם, ואם חל שלשה עשר באדר להיות בשבת מקדימין ומתענין בחמישי שהוא אחד עשר, אבל אחד מארבעה ימי הצומות שחל להיות בשבת דוחין אותו ד לאחר השבת, חל להיות בערב שבת מתענין בערב שבת, ובכל הצומות האלו אין מתריעין ולא מתפללין בהן תפלת נעילה, אבל קורין בתורה שחרית ומנחה בויחל משה, ובכולן אוכלים ושותין בלילה חוץ מתשעה באב. הלכה יט

כל הצומות האלו עתידים ליבטל לימות המשיח, ולא עוד אלא שהם עתידים להיות ימים טובים וימי ששון ושמחה שנאמר +זכריה ח' + כה אמר ה' צבאות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים והאמת והשלום אהבו. בריך רחמנא דסיען.

מגיד משנה הלכות תעניות פרק ה הלכה ה

[ה] ונהגו כל ישראל וכו'. תלה רבינו ענין במנהג לפי שנתבאר בגמרא שם שבזמן שיש שלום דהיינו לכשיבנה בהמ"ק הן לששון ולשמחה אין שלום ואין גזרה ידועה על כל ישראל רצו מתענין רצו אין מתענין חוץ מתענית תשעה באב הואיל ונכפלו בו צרות. ועכשיו נהגו הכל כמ"ש רבינו והרי הן חובה על כל ישראל עד שיבנה בהמ"ק:

שו"ת תשב"ץ חלק ב סימן רעא

אין ספק שתקנת נביאים בארבעה צומות לא היתה על זמן גלות בבל בלבד אלא תקנה קבועה היתה כל זמן שהי' בית המקדש חרב אפי' יבנה ויחרב אח"כ הצומות הללו קבועים הם לעולם שלא לגרוע מהם אפילו אחד מהם ולהוסיף עליהם גם כן מפני צרות כיוצא באלו לא ראה ב"ד בישראל לקבוע צומות אחרים והראיה לזה שהרי בלא ספק בזמן בית שני היו לששון ולשמחה וכשחרב הבית בשניה חזרו הצומות ההם כלם כמו שמוכיח לשון התלמוד

באחרון מתענית ובראשון מראש השנה (י"ח ע"ב) ולמה והלא בבית שני לא אירע כלום בטבת ובתשרי. וזאת ראה שתקנת נביאים קבועה היתה לעולם. וכן לא מצינו שתקנו תענית על סמיכת יד רומיים על ירושלם כמו שתקנו נביאים על סמיכת יד מלך בבל על ירושלי' וזאת ראה שלא ראה ב"ד בישראל לקבוע צומות אחרים ונראה הטעם בזה שחורבן ראשון היתה צרתו קשה לישראל יותר מחרבן שני שהרי בבית שני היו חסרים חמשה דברים כמו שהוא מוזכר בגמרא יומא (כ"א ע"ב) והביאו סמך לזה וארצה בו ואכבדה חסר ה"א. וגם בבית שני לא היתה חזרה שלמה. ואף על פי שהיו ששון ושמחה כל זמן שהי' הבית בנוי. כשנחרב חזרו הצומות למקומן מכח תקנתן של נביאים ולא היתה כדאי צרת חורבן בית שני לקבוע עליה צומות אחרים ונתבאר זה ואין ספק ג"כ שהצומות הללו שוין בחומרותיהן שתקנום הנביאים שכ"ז שיתחייבו בהן תהי' נהגות בהן כל אותה/אותן/ חומרות שתקנו הנביאים. וכיון שבעלי התלמוד למדונו שבצום החמישי יש לנהוג כל אותן חומרות השנויות במשנה ובברייתות. ממילא אנו למדין שכן תקנו הנביאים בכל אותן הארבעה צומות לא פחות ולא יותר ואחר שכן הם הדברים נפלו בכאן כמה ספקות במנהגתינו/במנהגינו/. האחד למה אין מתענין בתשעה בתמוז מפני שבו הובקעה העיר בראשונה כמו שאנו מתענין בעשרה בטבת על סמיכת מלך בבל. ועוד למה אנו מתענין בשבעה עשר בתמוז מפני שבו הובקעה העיר בשניה ואין אנו מתענין על סמיכת רומיים בירושלם בשניה. ובזה הספק דחק עצמו רבינו הרמב"ן ז"ל בהלכו' אבלו' ישנה יקחהו המעיין משם. ואינו מספיק אלא אם נוסף ונאמר שהנביאים שתקנו צום הרביעי לא ייחדו בזה אי זה יום והניחו הדבר מסור לב"ד לטלטלו מיום אל יום על צרה כיוצא בה והיא הבקיעה בין שתהי' בט' ב' או ביום אחר כל שהיא באותו חדש הדבר מסור בידן לקבעו ביום הבקיע' ונרא' ודאי שאם הובקע' העיר בחדש אחר היינו מתענין בט' ברביעי ולא היינו מתענין באותו חדש שנבקעה בו כיוצא בתענית של סמיכת יד על ירושלם שאנו מתענין על ראשון ולא על שני לפי שכך תקנו הנביאים שיהיו הצומות באלו הארבע' חדשים אבל לא הקפידו על איזה יום מהם ובלבד שתהי' הצרה מעין הראשון' כגון בקיעת העיר או נאמ' שכך כווננו הנביאים ברוח הקדש שבשניה תבקע העיר בי"ז בתמוז ועליה תקנו צום הרביעי לדורו' הבאים ובזה נסתלק זה הספק. והספק השני הוא שלא מצינו רמז בכתוב להפריש בין צום לצום שהרי כאחד מנאן הכתוב ומנהגו הוא להפריש ביניהן בט' באב ונהגין כל חומרותיו. ובצומו' אחרים אנו מקילין בהם. והטעם שנתנו בגמ' (ר"ה י"ח ע"ב) שבו הוכפלו צרות לא נזכר בכתוב רמז לזה. ואין לתרץ בזה שב"ד שלאחר הנביאים תקנו לנו ט' באב באותן חומרות שהרי אמרנו שלא הי' כח בב"ד להוסיף על תקנת נביאים כלום. אלא א"כ נאמר שלא הי' בהם כח להוסיף יום או לגרוע יום אבל ביום הקבוע הי' כח בידם להוסיף חומרו' מפני כפילת הצרו' וזה איפשר הוא אבל היותר נכון הוא שנאמר שכיון שהנביאי' לא תקנו שיהיו צום אלא בזמן דאיכא שמד ואי ליכא שמד הניחו הדבר תלוי ברצו' בט' באב שהוכפלו בו צרו' רצו' וקבלו עליהם אותו צום בחומרותיו והרי הוא צום היכא דליכא שמד מכח קבלתן בלבד. אבל היכא דאיכא שמד ארבעתן שוין מכח תקנת הנביאים ובזה נסתלק זה הספק. והספק השלישי הוא על לשון התלמוד (ר"ה שם) שאומר שכך תקנו הנביאים בזמן דליכא שמד רצו מתעני' ואין ספק שבשבעים שנה של בבל היו צום וכן מוכיחין מקראו' שבזכריה ואין ספק גם כן שלא הי' שמד כל אותן שבעים שנה. ואף על פי שהעמיד נבוכדנצר הצלם ודריוש המדי בטל התפל' /ואחשורוש/ ואחשורוש גזר להשתחו' להמן. אותן השמדים לא עמדו שבעים שנה. וא"כ למה נהגו בהן כל אותן זמן. ויש לומר בזה דכיון דברצו' תליא מלתא הם רצו וקבלו עליהם כ"ז בטול השמד וכן מוכיח לשון הכתוב במגל' אסתר קיימו וקבלו עליהם דברי הצומו' וזעקתם כלומר כמו שקבלו עליהם ימי המשת' ושמחה כן קבלו עליהם מעצמם דברי הצומו' וזעקתם ובזה נסתלק ספ' זה. והספק הרביעי הוא שאין ספק שבזמן התנאים ואחר חורבן הבי' היו כמה שמדים כמו שמוכיח בתלמוד בסוף ברכו' (ס"א ע"ב) ובראשון מע"ד (י"ח ע"א) ובריש כתובו' (ג' ע"ב) וכן בפרק הכותב (פ"ט ע"א) ובפ' התקבל (ס"ד ע"א) ובפ' רבי אליעזר דמילה (ק"ל ע"א) ובמסכ' תעני' (כ"ט ע"א) ובפ' המוציא תפילין (צ"ה ע"ב) ובפ' ד' ממס' מעשר שני ומייתי לה בפ' האשה שלום (קט"ו ע"ב) ובפ' דסוכ' (י"ד ב') ובפ' גיד הנשה ובפ' א' דר"ה. ובפ' במה טומנין (מ"ט ע"א) ובפ' כל הגגות (צ"א ע"א) שבכל אלו המקומות אומרי' שעת שמד הי'. וברוש' דר"ה גם כן ובכמה מקומות אחרים. וכיון שהי' שמד בישראל בלא ספק היו נוהגין כל אותן צומות באותן חומרות' וכן מוכיח ג"כ מה שאמרו בראשון דמגל' (ה' ע"ב) ר' רחף בקרונא של ציפורי בי"ז בתמוז כלומר שהתיר דבר שהי' במנהג אסור והוא הדין לשאר חומרות'. וא"כ מפני מה הזכירו אותן חומרות' דט' באב בלבד הי' להם לשנותן סתם. ויותר קשה מכל זה מפני מה לא היו השלוחין יוצאין בשאר צומות כמו בט' באב שאין ספק רבינו הקדוש סוף התנאים הי' וכל אותם שנים שעברו בימי התנאי' שלפניו הי' שמד על ימיו. וא"כ אמאי לא מישתמיט תנא למיתני בשום דוכת' חומרי' תעניו' בשאר צומות ולמה ייחדו בזה ט' באב ולמה לא שנו שהשלוחי' היו יוצאים בהם דודאי כשהיו נוהגין אותם חומרות' היו שלוחין יוצאין וכן מוכח לשון התלמוד וזה ספק גדול. ועוד יש ספק אחר שכיון שתקנת נביאים הם כ"ז שיש שמד שיהיו כלן צום בחומרותיו והאידינ' איכא שמד א"כ מתקנת נביאי' אנו חייבי' בכל אותן חומרות' שאין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חברו אלא א"כ גדול ממנו בחכמה ובמנין. ורבינו הקדוש שרחף בציפורי בי"ז בתמוז לא לבטל תקנ' הנביאים עשה כן. שלא היו כח בידו לבטל' אלא ברשותם עשה כן שכן תקנו דהיכא דליכא שמד לא רצו אין מתענין. ואם שמא יחזור השמד למקומו יחזרו הצומו' למקומן לא תקן ר' בזה כלום. ואם תאמר דמחזי כי חוכא וטלולא. אינו כן שהרי בגלות היו צום ובבי' שני היו ששון ושמחה. וכשחרב הבית בשניה והי' שמד חזרו להיות צום. ובימי ר' שלא הי' שמד ולא שלו' דתליא ברצו'. רצה ועקר י"ז בתמוז. וכשחזר השמד אם חזרו להיות צום אין בזה משום חוכא שכך היא תקנת הנביאי' ודמי לתקנ' ב"ד בגזרת תעניו' של גשמים בזמן שהם צריכין להם. ואותם הצריכין להם מתענין ולא מיחזי כי חוכא שהתקנ' כך הית' קבוע' להטלטל בין צום לששון לרצו'. וא"כ אמאי לא נהגו בהו' בהנהו חומרי'. ובודאי שרבינו הרמב"ן ז"ל ראה קושיא זו ומצא עצמו דחוק בה והיו סוף דבריו אלא מיהו האידינא פוק חזי מאי עמא דבר. והמובן מדבריו הוא שכן הוא הדין אלא שהמנהג אינו כן. ומה שנרא' להתיר ספיקו' אלו הוא לחסר מדעתו של רבינו ז"ל מעט שהוא מדד' בד' גדוש' והפריז עלי' שהוא כ' שאם יש שמד באיז' מקום מישראל חייבין הכל להתענו' ואין לרבינו ז"ל ראי' לזה ולשון התלמוד אינו מסכים עמו בזה שהרי בלא ספק בימי המשנ' הי' שמד בקצת מקומו' מישראל.

ואפי' הכי תריץ רב פפא דמשום הכי לא היו שלוחין יוצאין משום דברצו תליא מלתא ואמאי והלא הי' שמד בישראל. ואם נאמר שאין תקנת נביאים שיהיו צום אלא כשיש שמד בכל ישראל או אם השמד הוא בקצת מקומו' ולא בשאר המקומו' שבמקומו' השמד יהיו צום ובמקומו' שאין שמד יהי' הדבר תלוי ברצונם שאם רצו להשתתף עם מקומו' השמד הם צום ואם לא רצו להשתתף עמהם לא הטריחו הנביאי' בתקנתן בזה יבא הדבר על נכון שהשמד שהי' בימי חכמי המשנ' הי' בארץ ישראל במקו' הועד ושם הי' צום. ובבבל ובשאר מקומו' ישראל לא הי' שמד ושם היו השלוחין יוצאין וכן נרא' מהמכילתא שבימי התנאים לא הי' השמד אלא בארץ ישראל ששם שנו לאוהבי ולשומרי מצותי. ר' נתן אומר אלו הדרין בא"י שנותנין נפשם על המצו' מה לך יוצא להצליב וכו' וכיון שבבבל לא הי' שמד לא היו שלוחי' יוצאים דברצו תליא מילתא. ואחר שעל' בידינו זה א"כ הדורו' הללו שנהגו בהן באותן קולות ברצו הוא תליא מילתא כיון שאין ביניהם שמד בבטול המצו' כמו שהיו בבבל בזמן שהי' השמד בארץ ישראל וזה עולה יפה. ויצא לנו מזה שאותם שהם במקום השמד והשמד הוא עליהם חייבין בהם באותן חומרו' אלא שתקנתן קלקלתן שמחמ' אונסן נפטרו אפי' מט' באב ויוה"כ ושאר התור'. ומה שלא הוזכרו בגמ' חומרו' אלו בשאר תעניו' הוא שלפי שהדבר הוא מטלטל בדין בין רצו בין ללא רצו לא שנאום בהן דתנא מילתא פסיקתא תני וזה כ' הרמב"ן ז"ל. אי נמי משום דבט' באב איכא מילתא אחריתי דליכא בשאר צומות אפי' איכא שמד. והוא משום חיוב אבלו' כגון לא יאכל בשר ולא ישת' יין ושאר מצו' דנהגו' באבל דמשמע שהדינין ההם הם מיוחדין לט' באב בלבד משום אבלות החרבן משום גררא דהנהו דיני תני לכלהו גבי ט' באב. והוא הדין לשאר צומות היכא דאיכא שמד שהן חייבי' להפסיק מבעוד יום. ואסורין ברחיצ' ובכלהו אחריני דלא תלו באבילו' אלא בעינו'. הרחמן יזכנו לראו' בבנין הארץ ויהפוך אבלנו לששון ולשמחה וינחמנו מיגוננו אמן. ובפירוש המשנ' להרמב"ם ז"ל ראיתי דברי תימא שהוא מפרש שם שבימי המקדש היו מתענין באב ומתני' דעל ששה חדשים שלוחים יוצאים דתנן על אב מפני התעני' מפרש לה אף בזמן שביהמ"ק קיים ואי אפשר לפרש כן שהי' סיפא דמתני' קתני ובזמן שביהמ"ק קיים יוצאין אף על אייר. מפני תקנת המועדו' ועל המשנ' בגמ' מוכח הכי דבזמן דאיכא שלום דהיינו בזמן שביהמ"ק קיים הו' כלהו ששון. והיכא דליכא שלום ולא שמד דתליא מילתא ברצו הוא דאב מתענין בו משום דהוכפלו בו צרות. ואם בזמן שביהמ"ק קיים היו מתענין באב. א"כ קרא דכתיב דהוי ששון מתי יהי' זה. ונרא' שמה שכ' הרב ז"ל בזה הוא טעו' סופר והמעין בסוגיית הגמרא יבין זה כי מפורש הוא שם:

שו"ת יביע אומר חלק א - אורח חיים סימן לד

(ג) ובר מן דין י"ל שאע"פ שיש שורש במשנה ובמקרא לשמחת יום טוב של קרבן העצים, היינו דוקא ביום הקרבן עצמו, אבל ר"א בן צדוק הרי היה אחר הקרבן, שאם היה בזמן הבית, הרי לא היו מתענים כלל, ולכל ישראל היה לששון ולשמחה. וכמ"ש בר"ה (יח:). ומאי קאמר והתענינו בו ולא השלמנוהו וכו', וכ"כ להדיא בתוס' תענית (יב) וז"ל: ועובדא דר"א בר צדוק היה לאחר החרבן, שקודם החרבן אמרינן (ר"ה יח:) כיון שיש שלום אין צום. עכ"ל. וכ"כ הרא"ש (ר"פ מקום שנהגו). ע"ש. וכן ראיתי בשו"ת הלק"ט ח"ב (סי' קמ), שכל' להקשות ע"ד הטור בשם ר' יעב"ץ דנן, דמאי ראיא מר"א בן צדוק שהיה בזמן הבית, שאז היה התענית רשות לזמן הזה שהוא חובה. ע"ש. ובאמת שמבואר בש"ס ר"ה (יט) שהיה אסור להתענות בד' צומות בזמן הבית. וכבר כ' בשו"ת הרשב"ץ ח"ב (ס"ו רעא) ע"ד הרמב"ם בפירושו הנ"ל שהוא ט"ס, שהרי היה לששון ולשמחה בזמן הבית. ונעלם מד' הלק"ט ג"כ ד' התוס' והרא"ש הנ"ל, דר"א בר צדוק אחר החרבן היה. ומוכיחים כנ"ל. וכן ראיתי להגאון מהר"י עייאש במטה יהודה (סי' תקנ) שהשיג על הלק"ט בזה מד' התוס', דלפ"ז אין מקום לקושיות כלל, וכ' דבפ"י הרמב"ם הוא ט"ס, והביא דברי הרשב"ץ. ע"ש. וכן תמה מזה המחבר"ר (סי' תקנ). ע"ש. וע"ע בס' עושה שלום (דמ"ה ע"ג) מ"ש בזה. ובשו"ת הלק"ט הנד"מ (בדפוס קראקא תרנ"ז), הקשו כן בהגה מדברי הרא"ש וכו'. ע"ש. וע"ע שו"ת פני מבין (סי' קנא), ובשו"ת קרית חנה דוד ח"א (סי' פב). ע"ש. וי"ל ע"ד. וע"כ כיון שבאמת היה זה אחר החרבן, אינו יום טוב מדברי קבלה, רק זכר ליו"ט. והא לר' יוסי בירוש' (רפ"ד דשקלים) אין יום טוב זה נוהג כלל אחר החרבן, ואף על גב דאמרי' התם, דהא דר"א בר צדוק פליגא אדר' יוסי, דהוי נמי אחר החרבן ואפ"ה לא השלימו התענית, מ"מ שמעינן מיהא דאיקליש האי יום טוב. וע"ע בירוש' (פ"ד דתענית ה"ד). (והתם גרס ר"א בר' יוסי, והוא ודאי היה אחר החרבן. ובזה ל"ק קו' התוס' הנ"ל דהא ראב"צ היה כהן וכו', ומ"מ נראה שהוא ט"ס וכדאי' בירוש' גופיה). ולפ"ז שפיר ילפינן מילה מהתם.

טור אורח חיים הלכות תשעה באב ושאר תעניות סימן תקנ

פריך בגמרא קרי להו צום וקרי להו ששון ומשני רב פפא בזמן דאיכא שלום וליכא שמד כגון שב"ה קיים ששון בזמן דאיכא שמד וליכא שלום צום והאידינא דליכא שלום וליכא שמד רצו מתענין רצו אין מתענין ופירוש דליכא שלום שהבית חרב וליכא שמד במקום ידוע בישראל רצו רוב ישראל והסכימו עליהם שלא להתענות אין מתענין רצו רוב צבור מתענין והאידינא רצו ונהגו להתענות לפיכך אסור לפרוץ גדר וכ"ש בדורותינו הלכך הכל חייבין להתענות מדברי קבלה ומתקנת נביאים ומיהו כולם מותרים ברחיצה וסיכה ונעילת הסנדל ותשמיש המטה ואין צריך להפסיק בהן מבע"י חוץ מתשעה באב ואם חלו בשבת נדחין עד אחר שבת:

בית יוסף אורח חיים סימן תקנ

א פריך בגמרא קרי להו צום וקרי להו ששון וכו'. בפרק קמא דראש השנה (יח). תנן על ששה חדשים שלוחים יוצאים על ניסן מפני הפסח על אב מפני התענית וכו' ופריך בגמרא (שם): וליפקו נמי אתמוז וטבת דאמר רב חנא בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידיא מאי דכתיב (זכריה ח יט) כה אמר ה' [צבאות] צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה קרי להו צום וקרי להו שמחה בזמן שיש שלום יהיו לששון ולשמחה אין שלום צום אמר רב פפא הכי קאמר בזמן שיש שלום יהיו לששון ולשמחה יש שמד צום אין שמד ואין שלום רצו מתענין רצו אין מתענין אי

הכי תשעה באב נמי אמר רב פפא שאני תשעה באב הואיל והוכפלו בו הצרות. **ופירש רש"י** דאמר רב חמא בר ביזנא וכו'. דכולהו ימי תענית נינהו בזמן הזה שאין בית המקדש קיים ומתניתין בזמן הזה קא מיירי: שיש שלום. שאין יד האומות תקיפה על ישראל: יהיו לששון ולשמחה. ליאסר בהספד ובתענית: יש שמד צום. חובה להתענות בהם: רצו אין מתענין. וכיון דרשות הוא לא מטרחינן שלוחים עליהו. והרמב"ן (תורת האדם מהדו' שעוועל עמ' רמג) פירש יש שלום שביית המקדש קיים וכך הם דברי רבינו: **ואיכא למידק מאי קשיא ליה קרי להו צום וקרי להו ששון דשפיר קאמר הני ימים דהשתא הוו צומות עתידין להיות לששון ויש לומר שמקרא זה הוא תשובה למה ששאלו עולי בית שני (זכריה ז ג) האבכה בחודש החמישי הנזר כאשר עשיתי זה כמה שנים ובאה התשובה צום הרביעי וצום החמישי וכו' יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים והאמת והשלום אהבו ומשמע דהכי קאמר כל הצומות הללו יהיו לששון ולשמחה ולא תצומו בהם כי אין חפץ לה' בצומות כי אם שתאהבו האמת והשלום וכיון דקרא אתא למימר שלא יצומו בימים אלו מאותו היום והלאה לא היה לו להזכירם בלשון צומות אלא הכי הוה ליה למימר ימי חודש הרביעי והחמישי וכו' יהיה לששון ולשמחה וממילא משתמע דאימי הצומות קאמר וכדקאמר האבכה בחודש החמישי וממילא משמע דאיום הצום קאמר אף על גב דלא קאמר האבכה בצום החודש החמישי הלכך מדאפקינהו בלשון צום איכא למימר דאתא לאשמועינן שאע"פ שהם בטלים באותו זמן אם יהיה שמד חס ושלום יחזרו הצומות לקביעותם: ומ"ש רבינו פירוש דליכא שלום שהבית חרב וליכא שמד במקום ידוע מישאל וכו' עד הלכך הכל חייבין להתענות מדברי קבלה ותקנת נביאים. **הכל לשון הרמב"ן בספר תורת האדם** (שם) וגם כך כתב הרב המגיד בפרק ה' (ה"ה) שעכשיו נהגו הכל להתענות תעניות אלו והרי הן חובה על כל ישראל עד שיבנה בית המקדש:**

ב ומ"ש ומיהו כולם מותרין ברחיצה וסיכה וכו'. **כתב הר"ן** בפרק קמא דראש השנה (על הרי"ף ד: ד"ה ודאמר' ה. סוד"ה והאידינא וחי' יח'): **בשם הרמב"ן** (שם) **מסתברא דכולהו ארבעה צומות תענית ציבור הן ונביאים גזרו אותם וכל חומרי תענית עליהם מפסיקים בהם מבעוד יום ואסורים ברחיצה וסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה כתשעה באב אלא האידינא כיון דנהגו להתענות בהן ולא נהגו בחומרות הללו משמע דמעיקרא כך רצו להתענות בלבד אבל לא רצו לנהוג באותן חומרות וכיון דהני ברצו תליא הרשות בידן אבל מעיקר התקנה ודאי אסורין בכלן עד כאן. וכתבו התוספות בסוף פרק קמא דתעניות (יג. ד"ה וכל) **דשאר תעניות בר מתשעה באב מותרים ברחיצה אפילו בחמין כך פסק ראבי"ה** (ס' תתנד) **ורבינו יואל אביו אסר לרחוץ בחמין עד כאן. וכן כתב המרדכי** (ס' תרכח) **וכתב בשם ראבי"ה שנהגו העולם היתר בדבר עד כאן וכן מנהג הפשוט:****

ב"ח אורח חיים סימן תקנ

א פריך בגמרא קרי להו צום. פירוש הלשון אינו מיושב דמשמע [דהצום] גופיה הוא ששון ושמחה מה שאי אפשר שהרי הצום עצמו צער יגון ואנחה הוא והוה ליה למימר חודש הרביעי וחודש החמישי וכו' יהיה לששון שהחודש יתפך מאבל ליום טוב ומיגון לשמחה והבית יוסף פירש בענין אחר והפירוש שכתבתי הוא פשוט: ...ומ"ש רצו רוב ישראל. פירוש רוב ישראל שבאותה מדינה והיינו רוב ציבור:

ג ומ"ש והאידינא רצו ונהגו וכו' עד הלכך הכל חייבין להתענות מדברי קבלה ומתקנת הנביאים ומיהו כולם מותרים ברחיצה וכו'. איכא לתמוה דלפי מ"ש דהכל חייבין להתענות מדברי קבלה ומתקנת הנביאים כל הארבעה צומות אסורין ברחיצה וכו' דלא גרע תקנת נביאים מגזירת (נביאים) [חכמים] בתעניות אמצעיות (ואחרות) [ואחרונות] ועוד דדברי קבלה כדברי תורה וביום הכפורים אסור ברחיצה וכו' וכמ"ש הר"ן בשם הרמב"ן דמעיקר התקנה אסור ברחיצה וכו' בכל הארבעה הצומות ומה שלא נהגו בחומרות הללו בשלשה צומות היינו משום כיון דהני ברצו תלו הרשות בידן ומעיקרא רצו להתענות בלבד והיינו בזמן שאין שמד ואין שלום כמו האידינא דכיון דמן הדין תלו ברצו לא רצו בשלשה צומות כי אם להתענות בלבד ואם כן לפי מה שכתב רבינו וכל שכן בדורות הללו שיש שמד ואין שלום הלכך הכל חייבין להתענות מדברי קבלה וכו' לאו ברצו תלו כיון שיש שמד וכל דין תענית ציבור יש בהן ואסורין ברחיצה וכו' והיאך כתב שוב ומיהו מותרין ברחיצה וכו':

וצריך לפרש דמ"ש רבינו ומיהו כולם מותרים ברחיצה וכו' לאו אדסמיך ליה קאי אלא אמ"ש תחלה והאידינא רצו ונהגו להתענות לפיכך אסור לפרוץ גדר עליו קאי ואמר ומיהו כולם מותרין ברחיצה וכו' ודו"ק ועיין במ"ש הסמ"ק (ס' צו עמ' נט אות ג) בשם הרי"ף גיאת בישוב מה שנהגו לקבוע שלשה צומות אלו חובה:

...אמנם עכשיו לא ראינו מי שנהג לרחוץ בשלשה צומות ואסור להורות היתר משום אל תטוש וגו' ואף על גב דבהגהות אשיר"י פרק קמא דתענית (ס' ט) כתב וכן הוא המנהג שרוחצין באלו התעניות עכשיו אין המנהג כן:

שו"ת משכנות יעקב חלק אורח חיים

קמט (קלו) שאלה אם בל הדי' צומות חיובן מן הקבלה ממה"ז או תליא ברצון:

תשובה הנה רוב הפוסקים הסכימו שהשלשה צומות אינן בזמן הזה מד"ק רק תלי' ברצו היינו אם רוב הציבור קבלו על עצמן. אבל מדברי הרמב"ם הל' תענית נראה דכולן חיובן מדי' קבלה והשמיט כל סוגי' דר"ה דמי' דלאחר החורבן תלי' ברצו מתענין. וכ"כ בהדי' בפ"י המשניות במסכת ר"ה על משנה דעל ששה חדשים כו' שכתב שבבית שני לא היו מתענין לא י' בטבת ולא י"ז בתמוז כו' ומפורש בדבריו ז"ל דמפ' הך דרצו מתענין כו' על זמן בית שני לפי שלא היתה גאולה שלימה ואין נק' יש שלום אבל לאחר החורבן הוא בכלל גזרת המלכות. וכן מדוקדק בלשונו ז"ל בחיבורו שכ' וד' ימים אלו מפורשים בקבלה כו' מי שדעתו חיובן מד"ק ומ"ש אח"כ ונהגו כל ישראל בזמנים אלו להתענות ובי"ג באדר כו' נלענ"ד ברור ופשוט דוי"ו של ובי"ג באדר הוא ט"ס וצ"ל ונהגו כו' להתענות בי"ג באדר דהא לחוד תליא במנהגא כפי שנחלקו בו הגדולים בפ"י ד"י"ג זמן קהלה לכל היא כידוע לכן כי שנהגו בזמנים האלו להתענות בו (ובאמת

ברמב"ם פרק"ל הגרסא כו). וד' המ"מ שפ"י ונהגו בזמנים האלו הכונה על ימים האמורים למעלה ותלאן במנהג עפ"י סוגי הנ"ל דרצו כו' והוא תמוה בעיני מאד. מלבד שד' הרמב"ם בפ"י המשניות מפורשין להיפך דמפ"י הכל על זמן בית שני. גם לשונו בחיבורו מ' כן להדי' כמש"ל ואם כפ"י המ"מ היה לו לכתוב ונהגו כל ישראל להתענות בימים אלו כו' מאי לישנא דזמנים נקט. וגם הלשון בזמנים האלו להתענות הוא לשון מהופך לפי הבנת המ"מ. ודיוק הלשון הוא להתענות בזמנים האלו ואין צורך לפי לחכם ומבין בלשון אף גם לשונו הטהור של הרמב"ם ז"ל ברור מללו. וברור בעיני דקאי רק א"יג באדר כו' לחוד וכמש"ל והוי"ו של ובי"ג באדר יתירה וט"ס. וכן מ' מסיום דברי הרמב"ם בה' תעניות שם שכל הימים עתידים להיות ימים טובים לימות המשיח כו' מ' דמפ"י כולי קרא דיהי' לששון כו' לעתיד. ובזמן בית שני לא נתקיים עדיין שלא היה שלום בעולם:

ובהיות שיטת הרמב"ם כן נפלאתי איך יפרש כולה סוגי' דר"ה שם דמק' ואלו אתמוז ואטבת לא נפקי כו' דאיירי בזמן החורבן כדמ' ממתניתין דקתני ובזמן שבהמ"ק קיים כו' וכפ"י רש"י שם ואפ"ה משני שם הגמ' דתלי' ברצו ולהכי לא מטרחי' שלוחים עלייהו. וכן כל הסוגיא שם בפלוגתא אי בטלה מגילת תענית לא א"ש כלל לפי שטה זו של הרמב"ם דבזמן בית שני הוא דתלי' ברצו הא בזמן החורבן חובה וכולה סוגי' לא מ' הכי ודו"ק:

שולחן ערוך אורח חיים הלכות תשעה באב ושאר תעניות סימן תקנ

סעיף א

* הכל חייבים להתענות ארבע צומות הללו (א) א ואסור לפרוץ גדר. הגה: * (ב) מיהו (ג) עוברות ומיניקות שמצטערות הרבה, * (ד) אין להתענות (הגהות מיימוני והמגיד פ"ה); ואפילו אינן מצטערות, אינן מחוייבות להתענות (ה) אלא ב שנהגו להחמיר; ודוקא בג' צומות, אבל בט' באב מחוייבות להשלים (כדלקמן סי' תקנ"ד סעיף ה').

סעיף ב

צומות הללו, חוץ מט' באב, (ו) <א> ג [ב] מותרים ברחיצה וסיכה ונעילת הסנדל ותשמיש המטה, (ז) ואין צריך להפסיק בהם מבעוד יום.

משנה ברורה סימן תקנ

(א) ואסור לפרוץ גדר - ר"ל אף על גב דמסקינן בגמרא דבזמן דאין מצוי גזירות עובדי כוכבים על ישראל תלוי הדבר ברצון ישראל דהיינו אם רצו רוב ישראל והסכימו שלא להתענות בהג' צומות הרשות בידן כתבו הפוסקים דעכשיי כבר רצו וקבלו עליהן כלל ישראל מדור דור ואסור לפרוץ גדר:
(ב) מיהו וכו' - דבשעה שרצו וקבלו עליהן להתענות [א] הקילו לכתחלה עליהן:

(ו) מותרים ברחיצה וכו' - דבשעה שרצו וקבלו עליהם לצום בכל הארבע תעניות הנ"ל [ז] לא קבלו עליהם שיהיו בחומר ת"צ כט"ב לפי שאין רוב הצבור יכולין לעמוד בה [ח] ובעל נפש יחמיר [ט] בכולן כמו בט"ב אלא שאם חל ליל טבילה יקיים עונתו וגם בנעילת הסנדל לא יחמיר משום חוכא וטלולה [י] וכן אם חל י' בטבת בע"ש אין להחמיר ברחיצה בחמין מפני כבוד השבת:
(ז) ואין צריך וכו' מבעוד יום - כמו בט"ב אלא מותר בהם באכילה ושתייה בלילה:

שער הציון סימן תקנ ס"ק ט

(ט) דהאידינא מצוי גזרות מן עובדי גלולים, ואם כן חל עצם החיוב על הג' צומות כמו על ט' באב לפי דברי הרמב"ן, וגם הגר"א בביאורו מסכים לדברי הרמב"ן. ועיין באליה רבה בשם השל"ה דבעל נפש צריך להפסיק גם מבעוד יום:

ביאור הלכה סימן תקנ

סעיף א

* מיהו עוברות ומניקות וכו' - עיין לקמן בסימן תרפ"ו בהג"ה לענין תענית אסתר דה"ה לענין כואבי עינים אם מצטערות הרבה. ולענינינו אפשר דחמור יותר דכיון דכבר רצו וקבלו כל ישראל להתענות בכל הד' צומות תו הו"ל תענית חובה ולא הותר אלא לענין עוברות ומניקות שהקילו בזה לכתחלה וכדמוכח בגמרא דלא הוזכר אלא לענין ט"ב שמתענות ומשלימות בו אמנם בקובץ שעל הרמב"ם כתב כמדומה שראיתי בכ"ק של הגאון מהר"ז עמריך ז"ל להקל בזה אף בשאר תעניות והכל לפי ראות עינים עכ"ל:

עיין שקלים י. ובק"ע שם

תוספתא מסכת תענית (ליברמן) פרק ג

הלכה ו

אותן ימים אסורין בהספד ובתענית בין משחרב הבית ובין עד שלא חרב הבית ר' יוסה אומ' משחרב הבית מותרין מפני שאבל הוא להם אמ' ר' לעזר בי ר' צדוק אני הייתי מבני סנואה בן בנימן וחל תשעה באב להיות בשבת ודחינוהו לאחר שבת והיינו מתענין ולא משלימין